

varen tussen Geraardsbergen en Ninove

De Dender

Het Denderbekken⁽¹⁾ maakt deel uit van het Scheldebekken. De Dender ontstaat bij Ath door de samenvloeiing van de Oostelijke en Westelijke Dender en het Kanaal Blaton-Ath.

De Oostelijke Dender ontspringt in een heuvelrug van Erbaut, deelgemeente van Jurbise, op een hoogte van 100 m. De Westelijke Dender ontspringt in de streek van Barry, deelgemeente van Doornik, op een hoogte van 60 à 70 m. Bij de samenvloeiing in Ath ligt de Dender nog ongeveer 40 m boven de zeespiegel, aan de monding in Dendermonde is dit nog iets minder dan 10 m.

De totale lengte van de Dender is 65 km. De totale oppervlakte van het Denderbekken bedraagt ongeveer 1384 km², waarvan 709 km² in Vlaanderen (ongeveer twee derde in Oost-Vlaanderen en een derde in Vlaams-Brabant) en 675 km² in Wallonië (Henegouwen).

Geschiedenis

De Keltten woonden van de 5de tot de 3de eeuw vóór Christus in de Denderstreek. Zij noemden de rivier 'Tanera', wat wil zeggen 'de woelige, de bruisende'. Ook de Romeinen vestigden zich langs de Dender.

Op verschillende plaatsen in het Denderbekken en langs de Dender werden resten van hun aanwezigheid gevonden. Oorspronkelijk had de Dender een erg kronkelend verloop en in de zomer was het waterpeil zo laag dat men met opgestroopte broekspijpen de overkant kon bereiken. In de winter zette de rivier de omliggende weiden onder water.

De opeenvolgende kanalisaties en de bouw van sluisen en stuwen maakten scheepvaart mogelijk waardoor de Denderstreek een economische bloei kende. Tussen de 12de en de 15de eeuw ontwikkelde, mede dankzij het transport over de Dender, een internationale handel in Brabant en bloeide de landbouw en het ambachtswezen in Henegouwen.

Vanaf de 19de eeuw ontstonden nieuwe industrietakken: in Ninove en Geraardsbergen de luciferfabrieken, in de hele Denderstreek textiel- en voedingsindustrieën, waaronder brouwerijen.

(1) Een bekken is het gebied waarvan het water (hemelwater, oppervlaktewater) afloopt naar een bepaalde rivier.

Ondertussen gingen veel van deze industrieën in de Denderstreek verloren, waardoor ook het vrachtvervoer per schip sterk terugliep. Enkel tussen Aalst en Dendermonde, waar schepen tot 600 ton kunnen varen, is het vrachtvervoer per schip nog echt van belang. Stroomopwaarts van Aalst is de scheepvaart er beperkt tot plezier- en passagiersvaart. Misschien is het hierdoor dat de Dender tussen Aalst en Geraardsbergen een wat 'achtergestelde' rivier is wat betreft investeringen in de infrastructuur.

Functies van de Dender

Scheepvaart

Sluizen en stuwen

Tussen het beginpunt in Ath en de monding in Dendermonde zijn er op de Dender 13 sluizen en stuwen, waarvan acht op Vlaams grondgebied. De sluizen en stuwen in Vlaanderen tot Aalst dateren van 1865. De sluizen worden nog handmatig bediend door de sluiswachters. Een sluis zorgt ervoor dat een schip een hoogteverschil kan overbruggen. Naast elke sluis is er een stuw. Een stuw regelt de waterhoeveelheid in het stroomopwaartse pand, zodat er altijd voldoende water in de Dender is voor de scheepvaart en het water op een gecontroleerde wijze kan afstromen naar het stroomafwaartse pand.

Stuwsluis van Denderleeuw

Betonbedrijf Holcim Aalst

Tegenwoordig is de afvoercapaciteit van de stuwen evenwel te beperkt. Volgens de huidige planning zou de renovatie van de sluis en stuw in Geraardsbergen eind 2012 starten. Vervolgens zouden opeenvolgend de sluizen en stuwen van Aalst, Denderleeuw, Idegem en Pollare vernieuwd en geautomatiseerd worden. De stuwsluis van Teralfene zou afgeschaft worden. In 2018 zouden de werken moeten afgerond zijn. Maar sinds de grote overstromingen van november 2010, toen heel wat inwoners van de Denderstreek - ook in de stadscentra - getroffen werden, gaan veel stemmen op om de afvoercapaciteit van deze stuwen in de komende jaren versneld en gelijktijdig wezenlijk te vergroten, zodat bij overstromingsgevaar het overtollige water in de Dender versneld kan afgevoerd worden.

Scheepvaartverkeer

Om de rivier bevaarbaar te maken, werd ze gekanaliseerd. Vóór de kanalisatie was de Dender ongeveer 80 km lang, nu nog slechts 65 km. Tussen Aalst en Dendermonde kunnen schepen varen met een vracht tot 600 ton. Er zijn plannen om er het gabarriet⁽²⁾ te verhogen tot 1350 ton. Bedrijven die de Dender tot op de dag van vandaag als transportweg gebruiken zijn o.a. Syral NV, Gabriels Mazout en bouw-firma's zoals Holcim-beton en De Rijcke gebroeders. Dagelijks varen nog 2 à 3 schepen tot in Aalst.

Vanaf de sluis van Aalst en verder stroomopwaarts zijn de sluizen maar aangepast aan spitsen (300 ton). De rivier wordt er enkel nog gebruikt voor de pleziervaart. Vruchtvervoer komt hier bijna niet meer voor.

De milieuboot op de Dender

(2) De maximale tonnage van een binnenvaartschip, vb. 600 ton

Natuur langs de Dender

Bijna de gehele Denderloop, maar zeker het stroomopwaartse gedeelte vanaf Ath en verder door Lessines, Geraardsbergen, Ninove, Roosdaal, Liedekerke, Denderleeuw en Affligem tot Aalst heeft een uitgesproken groen karakter, enkel onderbroken door relatief kleine en geconcentreerde stedelijke kernen.

Het glooiende rivierlandschap tussen Geraardsbergen en Ninove wordt algemeen als het mooiste deel van de Dender beschouwd. Stroomopwaarts Aalst liggen er langsheen de Dender ook belangrijke natte bosgebieden, zoals het Osbroek, de Gerstjens, de Wellemeersen en de Kapellemeersen, afgewisseld met heel waterrijke, open graslanden waar steeds meer watervogels vertoeven.

De structuur van oevers speelt een belangrijke rol voor het leven in de rivier. Stroomopwaarts van Aalst werd maar één van beide oevers verstevigd, de andere oever is natuurlijk.

Stroomafwaarts, waar nog vrachtvervoer is, zijn de oevers meer verstevigd. De nieuwe verstevigingen gebeuren met schanskorven⁽³⁾. Stroomopwaarts de sluis van Denderbelle is ongeveer 1 km milieuvriendelijke oevers aangelegd, namelijk plasbermen om het paaien van de vissen te bevorderen.

Waar beide oevers bedijkt zijn, blijft de Dender zowel 's winters als 's zomers in dezelfde bedding stromen. Maar niet overal zijn er langs weerszijden dijken aangelegd. Het teveel aan water kan dan via de natuurlijke oever in de omliggende weiden stromen: zo ontstaan de meersen. Door de kanalisatie, uitbreiding van woningbouw, industrie en ophogingen is het aantal meersen echter sterk gedaald.

De natuurvereniging Natuurpunt en het Agentschap voor Natuur en Bos beschermen en beheren verschillende natuurgebieden langs de Dender in Vlaanderen. Deze gebieden bevatten onder andere natte weilanden, wilgenstruwelen, valleibossen en zijn belangrijke trekpleisters voor water-, moeras- en rietvogels.

Recreatie

De sterk verbeterde waterkwaliteit en het afgenomen vrachtvervoer stroomopwaarts Aalst, maken dat de Dender steeds belangrijker wordt voor zachte recreatie, natuurbeleving en milieuvriendelijk toerisme.

Dank zij het ononderbroken jaagpad van bron tot monding kunnen wandelaars en fietsers genieten van de natuur op en langs de rivier. Hengelaars vonden hun weg terug naar de Dender.

Grote en kleine jachten varen geregeld op de Dender, soms van de bron tot de monding. Maar de Dender is een smalle rivier met veel scherpe bochten en vaak weinig diepgang, vooral tussen Ninove en Geraardsbergen. Voor passagiersschepen van het type 'spits' - zoals bv. de milieuboot - is het niet gemakkelijk om er te varen.

De Dender vormt de groen-blauwe verbindingssas tussen de Dendersteden met hun rijk historisch erfgoed en hun artisanale specialiteiten, denken we maar aan de mattentaarten van Geraardsbergen, de Aalsterse vlaai, ...

Waterkwantiteit

Langs de Dender krijgen de bewoners regelmatig te maken met wateroverlast, maar toch kennen we de Dender ook vaak als een 'luie' rivier.

Te veel water

De Westelijke en de Oostelijke Dender hebben elk een bron, maar uit die bronnen komt weinig water. De Dender is voor 91% afhankelijk van de regen; zij is een typische regenwaterrivier met grote debietschommelingen. Als het overvloedig regent, kan het debiet⁽⁴⁾ oplopen tot 100 m³/s en wordt de Dender de snelst stromende rivier in Vlaanderen. Dan wordt de scheepvaart ook verboden.

Vroeger was er in de lage gebieden van de Dendervallei geen bebouwing. Toen 's winters de Dender buiten haar zomerbedding trad, werden de laaggelegen weiden bevoeid. Het achtergebleven vruchtbaar sliblaagje bemestte de gronden.

Reiger aan de oever van de Dender

(3) Een schanskorf is gemaakt van stalen korven, gevuld met stenen. Hierdoor kunnen planten gemakkelijk groeien.

(4) De hoeveelheid water die per seconde voorbij een bepaald punt stroomt.

Overstroming in het openluchtwembad 'Den Bleek' (Geraardsbergen)

Ondertussen werd steeds meer in de natuurlijke overstromingszones gebouwd waardoor de rivier minder ruimte kreeg en de Dender meer dan eens in het nieuws komt wegens dreigend overstromingsgevaar én overstromingen. Ook de grote ondoordringbare oppervlakten van parkings, opritten, straten, de snelle afstroming van het water en de extremere weersomstandigheden dragen steeds meer hun 'druppeltje' bij. Op bepaalde plaatsen, zoals in de streek van Geraardsbergen, Ninove, Liedekerke, Denderleeuw en Affligem treedt de Dender regelmatig buiten haar oevers. Dat is ook het geval te Lessines in Wallonië.

Ter hoogte van Dendermonde mondt de Dender uit in de tijgevoelige Zeeschelde. Omdat de Dender bij hoog water (vloed) geen water kan afvoeren in de Zeeschelde, werd in het 'Broek van Denderbelle' een overstromingsgebied aangelegd waar dit extra water tijdelijk gebufferd wordt tot het waterpeil van de Zeeschelde voldoende gedaald is. Dan kan het water uit het 'Denderbellebroek' terug naar de Dender stromen en wordt vervolgens - via de stuw naast de tijsluis van Dendermonde - in de Zeeschelde geloosd.

Dit Denderbellebroek en het pompemaal hebben in het verleden reeds goede diensten bewezen om de wateroverlast in Denderbelle en een deel van Dendermonde te voorkomen of te beperken. Midden september 2012 werd bovendien een uitwateringsluis in gebruik genomen die op piekmomenten, samen met het pompemaal dat operationeel blijft, voor een versnelde afvoer van het water uit Denderbellebroek zal zorgen.

In november 2010 werd de Denderstreek zowel in Vlaanderen als in Wallonië, (voor de zoveelste keer) geconfronteerd met wateroverlast en overstromingen. Heel wat inwoners - ook in de stadscentra - zagen niet alleen hun kelder, maar ook een groot deel van hun woning of handelszaak onderlopen.

Om de overstromingen in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen, worden verschillende wachtbekkens aangelegd langs de zijrivieren en -beken van de Dender. Zo kan zoveel mogelijk water geborgen worden vooraleer het in de Dender terecht komt.

Ook hermeanderingsprojecten van beken en zijrivieren, zoals bv. de Mark, zijn bedoeld om de waterafvoer te vertragen en om een grotere hoeveelheid water te kunnen bergen.

Maar als de Dender bij grote vloed, waarvan de frequentie de laatste jaren toeneemt, het water niet meer kan slikken, moet het versneld kunnen afgevoerd worden: daarom moet de afvoercapaciteit van alle verouderde stuwen tussen Geraardsbergen en Aalst zo snel mogelijk vergroot worden.

Te weinig water: 13 meertjes achter elkaar

In droge periodes komt er weinig water in de Dender. Het debiet loopt terug tot 0,4 m³/s, d.w.z. dat het water bijna stilstaat. In die droge periodes kan je de Dender bijna vergelijken met een hele rij meertjes met stilstaand water, van elkaar gescheiden door 13 sluizen en stuwen. Zonder die sluizen en stuwen zou de Dender trouwens niet bevaarbaar zijn: zij houden het waterpeil voldoende hoog zodat scheepvaart mogelijk blijft.

Dit soms lage debiet heeft ook een grote invloed op de waterkwaliteit. De vervuiling die op dat ogenblik in de Dender terechtkomt, wordt dan weinig verdund en stroomt heel langzaam stroomafwaarts. Bedrijven die in het Denderbekken liggen, krijgen daarom strenge lozingsnormen in hun milieuvergunning opgelegd.

Vissterfte op de Dender

Waterkwaliteit: van vies water naar viswater!

Tot vóór 1950 vond je op de Dender en de zijbeken een overvloedig en natuurlijk visbestand. De waterkwaliteit was behoorlijk. Tot 1960 zag je er zelfs geregeld een otter. Na 1960 daalde de waterkwaliteit echter drastisch door het lozen van ongezuiverd riool- en afvalwater. Leven in de Dender werd onmogelijk. Ook de toenemende kanalisatie met betonning van de oevers deed de Dender geen goed. De Dender werd een zwarte, stinkende rivier, in Geraardsbergen af en toe bedekt met grote schuimvlokken.

En nu?

Als we vergelijken met vroeger, kunnen we stellen dat de Dender zich aan het herstellen is. Dankzij nieuwe rioolwaterzuiveringsinstallaties - de overheid bouwde RWZI's voor de zuivering van huishoudelijk afvalwater en bedrijven zuiveren steeds meer hun afvalwater in eigen zuiveringsinstallaties - verbeterde de waterkwaliteit drastisch en zijn de vissen teruggekeerd. Zo werd eind 2008 een rivierdonderpad aangetroffen in de Kruisbeek in Liedekerke.

De rivierdonderpad is opgenomen op de Rode Lijst, wat betekent dat ze in Vlaanderen in haar voortbestaan bedreigd is. Dat die vis terug waargenomen wordt, is het levende bewijs dat de inspanningen voor zuivere waterlopen lonen.

Goed nieuws dus, maar we mogen niet blijven stilstaan. Het palingbestand gaat achteruit, er zijn nog heel wat knelpunten voor vismigratie en er komen nog altijd vissterftes voor.

In Vlaanderen is de biologische waterkwaliteit volgens de nieuwe normering 'slecht'. Vooral de macrofyten⁽⁵⁾ scoren 'slecht', de macroinvertebraten⁽⁶⁾ scoren 'onvoldoende' en de vissen 'matig'.

De inspanningen voor een verbeterde waterkwaliteit moeten dus worden verdergezet. Er is nog werk aan de winkel.

Rivierdonderpad (bron: Vildaphoto)

Opmars van RWZI's

Rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) saneren het huishoudelijk afvalwater. De grote RWZI's langs de Dender bevinden zich in Geraardsbergen, Zandbergen, Ninove, Liedekerke, Aalst en Dendermonde. In het Denderbekken steeg de zuiveringsgraad spectaculair van ongeveer 30% in het begin van de jaren '90 naar 78% in 2009, net boven het Vlaamse gemiddelde van 75%. Binnen het bekken van de Dender geldt eveneens het algemene probleem van de afvoer van regenwater via het rioleringsstelsel, met als gevolg sterk verdund afvalwater dat moeilijk verwerkbaar is in een RWZI. Dit leidt bij hevige regenval bovendien tot een frequentere overstortwerking⁽⁷⁾. De aanleg van gescheiden rioleringsstelsels kan hier een oplossing brengen. Sowieso dienen vele gemeenten nog werk te maken van de verdere uitbouw van het rioleringsnet.

(5) Hoge planten.

(6) Ongewervelde dieren die zichtbaar zijn met het blote oog.

(7) Een overstort dient om overtollig rioolwater af te voeren naar het oppervlaktewater.

Water in de stad

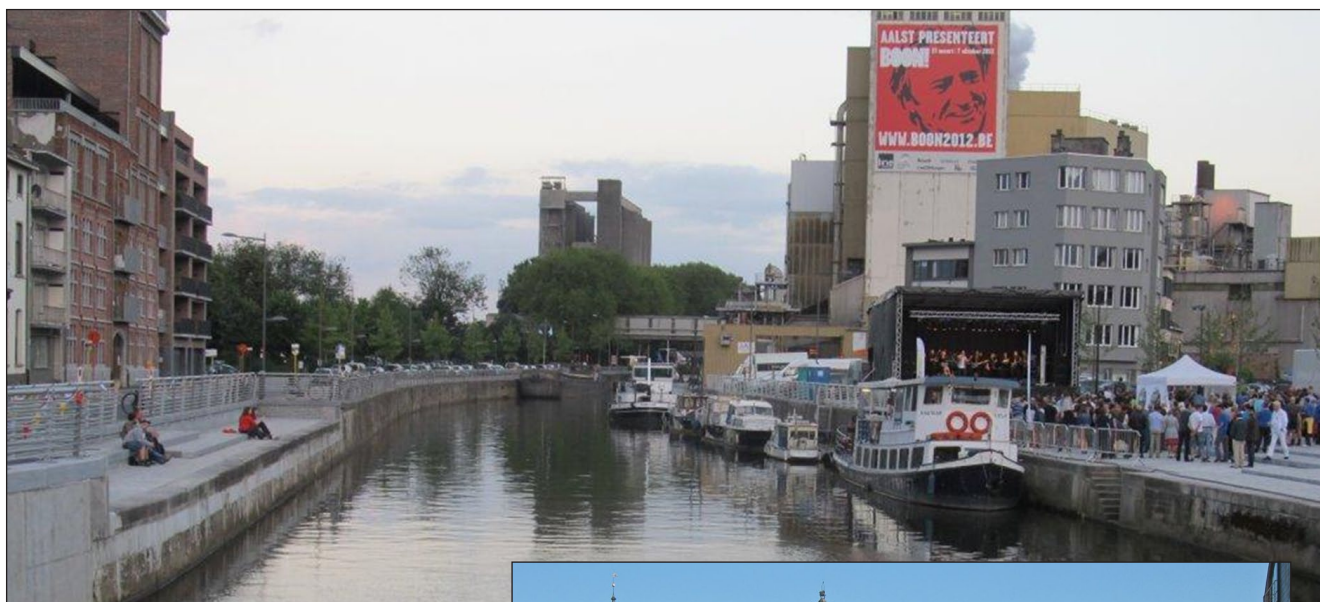
De aanwezigheid van water heeft dikwijls een cruciale rol gespeeld bij het ontstaan en de bloei van onze historische steden. Waterwegen waren de eerste belangrijke handelswegen. Vandaag kan water in de stad als een echte troef uitgespeeld worden, waarbij de beleving van de burger centraal staat.

Terwijl in sommige steden de binnenwateren werden overwelfd of dichtgegooid, was de Dender steeds prominent aanwezig in de steden die ze doorkruiste, zodat vervuiling en lozingen direct waarneembaar waren voor de bevolking. In Dendermonde werd de Dender wel uit het stadscentrum geleid.

De laatste decennia is de waterkwaliteit van de Dender sterk verbeterd, nu wordt de herwaardering van 'water in de stad' en de stedenbouwkundige integratie van de Dender ook een feit. Wonen aan het water is (opnieuw) aantrekkelijk, veel projectontwikkelaars spelen daar dan ook gretig op in.

In Geraardsbergen (vernieuwde kaaien), Ninove (brug 't Oeversteksen), Denderleeuw (Schiptrekkersbrug) en Dendermonde (project 'De Dender loopt') zijn er al mooie realisaties die de bruisende Dender integreren in de stedelijke omgeving. In Aalst is men gestart met het project ASO (Aalst Stationsomgeving): er is de nieuwe Sint-Annabrug, het Werfplein werd heraangelegd en langs beide oevers stroomopwaarts de brug werden de kaaien verlaagd en vernieuwd.

Vele Dendersteden beschikken over een rijk historisch erfgoed, dat vaak in de directe nabijheid van de Dender gelegen is en ermee verbonden is. Niet onbelangrijk voor een toekomstige (her)waardering van de Dender-omgeving...

Aalst - project ASO (Aalst stationsomgeving)

De Dender in Dendermonde

Van Geraardsbergen tot Ninove

We starten aan de **sluis van Geraardsbergen**. Deze sluis heeft een verval van 1,6 m. De sluis en stuw liggen hier niet vlak naast elkaar: een eilandje scheidt ze van elkaar. Door het neerstortende water over de stuw komt er extra zuurstof in de Dender. Binnenkort starten de werken aan de sluis en stuw. Deze constructie dateert van 1865. Het sluiswachtershuisje is een geklasseerd gebouw.

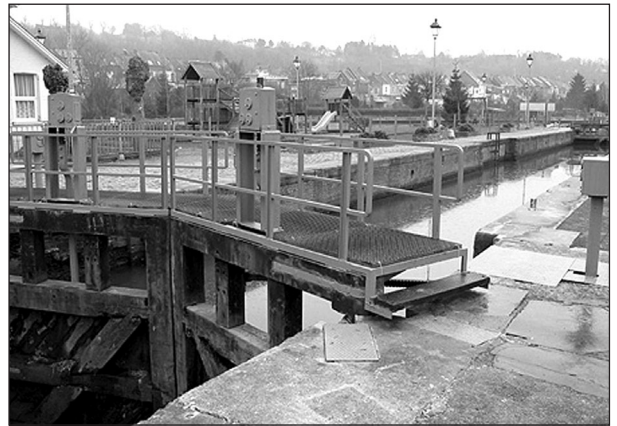

RWZI Geraardsbergen

We maken een eerste grote bocht naar rechts. Op linkeroever (LO) ligt het kasteel van Boelare, ook 't Wit Kasteel' genoemd. Bij het kasteel hoorde een tolhuis. Nu is het tolhuis een (vervallen) kapel. Na een recht stuk wringt de Dender zich door een prachtig stukje natuur waar onze schipper vier **meanders** van bijna 90 graden moet maken. Enkel ervaren schippers wagen zich op de Dender.

Jeugdherberg 't Schipken'

Sluis Geraardsbergen

De belangrijkste monumenten van Geraardsbergen liggen rond de Grote Markt op de rechteroever. Beide oevers worden door verschillende bruggen met elkaar verbonden. Stroomafwaarts van het centrum ligt op rechteroever (RO) de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) van Geraardsbergen. De oude installatie werd afgebroken en vervangen door een nieuwe, die sinds april 1999 in werking is.

Meanderende Dender te Boelare

Net stroomafwaarts van de brug tussen Onkerzele en Schendelbeke ligt op de rechteroever de oude hoeve **'t Schipken'** uit 1715, nu een jeugdherberg. In de verbreding (RO) werd een haventje uitgebouwd.

Kronkelend varen we verder. Op LO valt de steile rand van de Dendervallei op. De meersen of broekgebieden, aan de andere zijde, zijn laaggelegen gebieden die tijdens de winter onder water komen te staan. In natte winters is dat nu nog altijd zo.

De **veerpont** 'De Koebrugge' van Idegem (LO) maakt de verbinding met 'De Gavers' (RO), een recreatiedomein en camping. Dit veer is het enige overgebleven handbediende veer op de Dender.

De **sluis van Idegem** is 41,87 m lang en 5,2 m breed en heeft een verval van 2,35 m.

Op de RO ligt Grimminge (Geraardsbergen) 'langgerekt' op de rand van de Dendervallei, gevolgd door het dorpscentrum van Zandbergen met het kasteel van Lalaing, het voormalig 'Hof van Lier'.

We verlaten Geraardsbergen en komen op het grondgebied van de stad Ninove met eerst Appelterre-Eichem op de LO. Op de RO worden de vochtige weiden 'Kwaadbroeken' genoemd.

Ter hoogte van de voetgangersbrug ligt op RO 'De Zwarte Fles' (Pollare - Ninove), een vroegere afspanning waar de trekpaarden die de schepen voorttrokken op het jaagpad, gewisseld werden.

Na Pollare varen we opnieuw door het groen met de Molen- en de Pollaremeersen.

Voor ons zien we al de majestueuze toren van de kerk van Ninove. Maar vooraleer we Ninove binnenvaren, moeten we de sluis van Pollare door. Hier wordt het grootste verval op de Dender overbrugd, namelijk 2,51 m.

Op de RO ter hoogte van het stadspark ligt een aanlegsteiger voor jachtjes, met water- en elektriciteitsvoorziening. Hier is in 2004 de nieuwe fiets- en voetgangersbrug 't Oeversteksken' ingehuldigd. Het betreft een metalen tuikabelbrug. We meren aan de Désiré De Bodtkaai aan.

Recreatiedomein De Gavers

Signalisatie Veerpont De Koebrugge

't Oeverstekske Ninove